

тій на українських землях у складі Австрійської монархії вперше в українській конституційно-правовій думці було сформульовано вимогу «повної рівності усіх громадян незалежно від статі, походження, національності і віри».

Третій етап – період визвольних змагань 1917–1921 рр. – відзначався впливом на зміст принципу рівності в конституційній традиції переважно соціалістичної й ліберальної ідеологій і поєднанням окремих аспектів цих ідеологій. Авторка звертає увагу, що саме в конституційних актах Української Центральної Ради 1917–1918 рр. уперше в українській конституційній традиції було сформульовано і нормативно закріплено концепцію принципу рівності громадян. Зокрема, закріплено рівність прав чоловіків і жінок у ст. 11 Конституції УНР, ухваленій 29 квітня 1918 р. Такої норми на той час не було в жодній з тогочасних конституцій держав світу.

Для четвертого етапу – 1921–1991 рр. – характерним визначається існування двох практично незалежних напрямів української конституційної традиції: у радянському конституціоналізмі УСРР–УРСР та в конституційній думці української політичної еміграції. Констатується, що трансформація змісту й сутності принципу правової рівності в українському радянському конституціоналізмі УСРР–УРСР 1917–1953 рр. зумовлювалась егалітаристськими підходами комуністичної номенклатури. Юридичний зміст принципу рівності підмінювався політико-ідеологічним змістом, тобто поняття рівності виводилося поза рамки правових понять.

У процесі дослідження принципу рівності в конституційно-правовій традиції української політичної еміграції і національно-визвольного руху 1920–1980-х років традиційно найбільше уваги було приділено проблемі рівноправності українського народу і української держави з іншими народами і державами.

Для усіх етапів генезису принципу рівності в українській конституційній традиції характерне поєднання понять формальної і фактичної (реальної) рівності за допомогою двох основних принципів – принципу диференціації правового регулювання і принципів негативної або позитивної дискримінації.

Необхідно відзначити ґрунтовне опрацювання Л. Худояр джерельної бази дослідження. Покладення в основу роботи аналізу низки монографій, наукових статей, конституцій європейських держав, міжнародних актів, чинних до нинішнього часу, та масиву інших джерел у сукупності вплинуло на формування авторського бачення досліджуваної наукової проблеми й забезпечило обґрунтованість, об'єктивність та достовірність отриманих результатів.

Підсумовуючи, зазначимо, що монографія Л. Худояр є важливим досягненням у галузі історико-правової науки в Україні й відповідає вимогам, встановленим для такого виду робіт. Потужний науковий апарат і важливі наукові висновки, лише частина яких відзначена у рецензії, можуть бути корисними не лише для фахівців з історії права, конституційного права, філософії права, а й сприятиме в розробці практичних рекомендацій органам державної влади у сфері регулювання сучасних суспільних відносин.

П. Ф. КУЛИНИЧ,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України

АГРОБІЗНЕС У СИСТЕМІ ПРАВОВИХ КООРДИНАТ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

РЕЦЕНЗІЯ

**на монографічне дослідження доктора юридичних наук,
доцента, професора кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого Ганни КОРНІЄНКО
«АГРОБІЗНЕС В УКРАЇНІ:
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ
ТА РОЗВИТКУ»***

Відновлення на початку XXI століття статусу України як провідної аграрної країни світу є наслідком як сприятливого географічного розташування нашої країни, наявності продуктивних земельних ресурсів, так і успішності аграрної та земельної реформ, які привели до формування сучасної правової парадигми діяльності вітчизняного агробізнесу. Наразі експорт сільськогосподарської продукції дає понад 40 відсотків валютних надходжень країни, що істотно пом'якшує негативні наслідки кризового стану всієї економіки України, зумовленого російською агресією.

Стрімкому розвитку українського агробізнесу сприяла оновлена в процесі аграрної реформи система правових актів, які займають особливе місце у вітчизняному законодавстві завдяки своїй спеціалізації та спрямованості на забезпечення ефективності саме агровиробничої діяльності. Ця система формувалася протягом 30-річного періоду аграрної та земельної реформ, наповнювалася новими правовими принципами, інститутами, підінститутами, супроводжувалася поглибленням внутрішньосистемних зв'язків між правовими нормами та інститутами. Відповідно останні набули нових якісних ознак, які характеризують правове забезпечення агробізнесу як відносно самостійне правове явище, яке функціонує в системі права України взагалі та у системі власних «правових координат» зокрема.

Осмисленню правових явищ і процесів, які детермінують діяльність агробізнесу, присвячена монографічна праця Ганни Сергіївни Корнієнко «Агробізнес в Україні: теоретико-правові проблеми становлення та розвитку», що побачила світ 2023 р. Глибокий аналіз важливих для з'ясування суті

* Корнієнко Г. С. *Агробізнес в Україні: теоретико-правові проблеми становлення та розвитку*: монографія. Харків: Юрайт, 2023. 560 с.

агробізнесу теоретико-правових питань, грамотна, науково обґрунтована методологічна основа, діалектичне відображення генези права агробізнесу як підгалузі аграрного права, аналіз особливостей правовідносин у сфері агробізнесу, розробка класифікації суб'єктів агробізнесу – все це не може не привернути уваги дослідників сучасного вітчизняного аграрно-правового дискурсу. Окреслені авторкою монографії проблемні питання теорії правового регулювання відповідних суспільних відносин супроводжуються пропозиціями щодо їх вирішення на рівні доктрини та практики правотворчості. Все це свідчить про актуальність цього дослідження. Рецензована монографія є першим у науці аграрного права України комплексним науковим дослідженням правової проблематики становлення та розвитку агробізнесу як одного з основних рушійних сил економічного розвитку сучасної України.

Монографічне дослідження складається зі вступу і чотирьох розділів.

У розділі 1 «Теоретико-правові та методологічні засади становлення й розвитку агробізнесу в Україні» авторка чітко окреслює предмет дослідження, яким є агробізнес як складне динамічне правове явище, ключові риси якого формуються «в часі і просторі». Привертає увагу застосований авторкою історико-правовий підхід до вивчення генези правового забезпечення сучасного агробізнесу, що дало можливість розглянути відповідне законодавство в контексті еволюційного розвитку, виявити його недоліки та перспективи. Всебічної підтримки заслугоує й пропозиція Г. С. Корнієнко щодо зміни аграрних правовідносин у бік зростання ролі приватних відносин у сфері виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції та її транспортування. Цікавим є й дослідження методології становлення й розвитку агробізнесу, зокрема, застосування синергетичного підходу як дієвого інструменту пізнання предмета вивчення агробізнесу як складної системи взаємозв'язків між різними суб'єктами, яка постійно знаходиться під впливом політичної, економічної, соціальної та безпекової систем. Синергетичний метод як базовий метод дослідження теоретико-правових засад становлення і розвитку агробізнесу в Україні дав змогу розкрити сутність агробізнесу як складної правової системи із власною структурою та зовнішніми зв'язками.

Важливою видається позиція дослідниці щодо місця правових норм, які регулюють суспільні відносини у сфері агробізнесу, в системі права, а також, що право агробізнесу як складника аграрного права та його підгалузі. Беззаперечним здобутком дослідниці є розширення понятійно-категоріального апарату аграрно-правової науки, зокрема, введення у науковий обіг нових понять «агробізнес», «аграрний ланцюг», «право агробізнесу» тощо.

На особливу увагу заслугоує авторське визначення агробізнесу як правової категорії, зміст якої розкладається у широкому та вузькому розуміннях. Так, у широкому розумінні агробізнес, на думку Г. С. Корнієнко, являє собою врегульовану переважно нормами аграрного і суміжних з ним галузей права систему суспільних відносин, що виникають, реалізуються та припиняються

у межах єдиного аграрного ланцюга, ланками якого є створення аграрної інновації, виробництво сільськогосподарської продукції, її переробка, зберігання, реалізація, а також логістичне, матеріально-технічне, інформаційно-освітнє забезпечення діяльності його суб'єктів. Під агробізнесом у вузькому розумінні науковиця вбачає самостійну структурно-системну діяльність на власний ризик у агровиробничій, агроінноваційній, агрологістичній, інформаційно-освітній сферах з метою отримання прибутку, яка здійснюється у межах єдиного аграрного ланцюга або може функціонувати окремо від нього. Така диференціація поняття агробізнесу як правової категорії створила методологічну основу для дослідження змісту та правових засад його діяльності у наступних розділах рецензованої монографії.

У розділі 2 «Особливості правовідносин у сфері агробізнесу в Україні» авторка запропонувала їх поділ на основні (агровиробничі), допоміжні (агроінноваційні, агрологістичні), інфраструктурні (матеріально-технічного та інформаційно-освітнього забезпечення). Такий поділ дав змогу глибше розкрити суть і зміст правовідносин за участю суб'єктів агробізнесу, визначити їх проблемні місця та перспективи розвитку.

Значний науковий інтерес викликає висновок авторки про те, що логістика у сфері агробізнесу являє собою систему суспільних відносин, які реалізуються різними за правовим статусом суб'єктами, щодо перевезення, зберігання сільськогосподарської продукції, її експорту та організації управління цією діяльністю. Доводиться, що саме в аграрній логістиці простежується формування майнових та організаційних відносин, що й зумовлює змішаний (комплексний) характер їх правового регулювання.

У розділі 3 монографії «Правові засади господарювання окремих суб'єктів агробізнесу в Україні» докладно висвітлено правові засади діяльності суб'єктів сучасного агробізнесу, починаючи від малих (фермерські господарства) і завершуючи великими (агрохолдинги), надані їх поняття та класифікація, запропоновано шляхи розв'язання низки проблем, які виникають унаслідок недосконалості аграрного законодавства.

Заслугою авторського підходу Г. С. Корнієнко до дослідження правових проблем агробізнесу вважаємо те, що вона не зійшла до апологетики якогось одного їх виду, віддаючи пріоритет тільки фермерським господарствам або тільки сільськогосподарським підприємствам індустріального типу. На основі системного підходу до розуміння складних явищ, уміння виокремити в них спільні й відмінні ознаки в рецензованій монографії запропонований новаторський поділ суб'єктів агробізнесу на простих і складних суб'єктів, інсайдерів та аутсайдерів агробізнесу. Такий поділ базується на глибокому аналізі авторкою сфер діяльності суб'єктів агробізнесу, у складі яких вона виділяє внутрішні суб'єкти агробізнесу (учасники внутрішнього аграрного ринку, сфера їх інтересів охоплює національну економіку та національного споживача) та зовнішні суб'єкти агробізнесу (учасники зовнішнього аграрного ринку, їх діяльність поширюється на дві та більше

національні економіки, розраховані на наднаціональні інтереси та глобального світового споживача). Залежно від спрямованості діяльності суб'єкти агробізнесу класифікуються на: індивідуальні суб'єкти (використовують індивідуальний капітал і власну працю – фермерське господарство, сільськогосподарський кооператив); корпоративні суб'єкти (поряд з власним капіталом використовують капітал інших суб'єктів – аграрні господарські товариства, об'єднання підприємств). З точки зору структури аграрного ланцюга суб'єкти агробізнесу поділяються на: основні суб'єкти – сільськогосподарські товаровиробники (особи, які безпосередньо виробляють сільськогосподарську продукцію та можуть її переробляти); допоміжні (суб'єкти логістичної, інноваційної діяльності); суб'єкти інфраструктурного забезпечення агробізнесу (які провадять дорадчу діяльність, виробники сільськогосподарської техніки). Така диференціація суб'єктів агробізнесу дала змогу авторці запропонувати систему адресних теоретико-правових оцінок їх правового статусу та шляхів його вдосконалення.

Заслуговує на увагу розділ 4 «Правове забезпечення розвитку агробізнесу в Україні», у якому зроблено акцент на перспективах розвитку агробізнесу в Україні, способах удосконалення законодавства у цій сфері. Особливу увагу приділено аналізу правових аспектів підтримки агробізнесу та його інформаційно-освітнього забезпечення. Цінною вбачається думка авторки про соціальну відповідальність агробізнесу як перспективний напрям його діяльності. Слід погодитися зі зробленим нею висновком про те, що основу соціальної відповідальності агробізнесу складає добровільне зобов'язання у вигляді активних дій сільськогосподарського товаровиробника щодо сталого розвитку сільськогосподарських територій з метою формування позитивного іміджу, впровадження аграрних інновацій, підвищення рівня і якості життя селянства, охорони навколишнього природного середовища.

Важливим видається проведений дослідницею аналіз форм захисту прав суб'єктів агробізнесу, зокрема, неюрисдикційної форми захисту прав суб'єкта агробізнесу від рейдерства як системи дій суб'єкта, які ним обираються самостійно і дають можливість протидіяти рейдерству у межах закону, договорів та актів цивільного стану, та юрисдикційної форми захисту суб'єкта агробізнесу, яка реалізується шляхом звернення до відповідних органів державної влади.

Маємо зазначити, що сформульовані у рецензованому монографічному дослідженні наукові позиції, ідеї та висновки зроблені на основі аналізу обширної джерельної бази, що включає 834 найменування, характеризуються системністю, обґрунтованістю, логічністю та збагачують сучасну доктрину аграрного права України.

Водночас, будучи новаторською, рецензована монографія містить положення, які певною мірою контрастують з усталеними уявленнями про стан і перспективи розвитку аграрно-правової проблематики, що зумовлює необхідність проведення наукової дискусії з залученням інших її дослідників. На

нашу думку, монографія Г. С. Корнієнко «Агробізнес в Україні: теоретико-правові проблеми становлення та розвитку» позитивно вплине як на сучасну науку аграрного права, так і на подальший розвиток вітчизняного агробізнесу. Не викликає сумніву, що думки авторки, її наукове бачення агробізнесу як вагомої складової економіки нашої держави викличуть інтерес не тільки у вчених-правників, викладачів, аспірантів і студентів юридичних і аграрних навчальних закладів, політиків, а також і у всіх, кого цікавлять сучасні проблеми розвитку науки аграрного права взагалі та права агробізнесу зокрема.